

Da dugnad ble klassekamp

Dugnad ble det kalt, da helsepersonell fikk svekket sin rett til hviletid over natta; da lærerne plutselig måtte jobbe døgndrift for å ivareta undervisning til barn under stadige rop om at de «sårbare» ikke ble ivaretatt.

TEKST: Helene Bank, Fungerende daglig leder i For velferdsstaten og medredaktør av boka Fritt fall om finanskollapsen og alternativer (ResPublica forlag 2009)

Dugnad het det når ufrivillig deltidsarbeidende og ringevikarer mistet halve lønna uten kompensasjon, på grunn av smittefaren ved å jobbe på to institusjoner, da bedriftene fikk lov å permittere ansatte på to dagers varsel, uten at kompensasjonsordningen var i orden, og de permitterte og ledige møtte et NAV like ridd av mistillit til dem, som regjeringen møtte bedriftenes kontantstøtte med tillit.

Finansinstitusjonene kjente på dugnaden da de fikk økt frihet og negativ styringsrente. Flyselskapene, som i årevis har undergravet ansattes rettigheter, fikk lånegarantier med sikkerhet i fellesskapets midler og fikk kjenne på statens dugnadshjerte. I dugnadens ånd ble oljefondet ble tappet for å gi kontantstøtte til småbedrifter så de kunne betale faste utgifter til huseiere uten at det var lagt begrensninger på deres inntjening, og til farmasøytisk industri, slik at de kan teste og utvikle Covid-medisiner og siden selge til monopolpriser.

Under kriser roper kapitalen på staten.

Gang på gang opplever vi at stater reagerer ved å nasjonalisere gjeld og gi omfattende lånegarantier, kontantstøtte til selskapene, lempe på kravene til å ivareta ansatte, og å gi bort fellesressurser. De samme politikerne har uendelig og naiv tillit til at næringsaktørene leverer på de politiske ønskene som framsettes i festtalene. Det skjedde etter finanskollapsen i 2008. Det skjer i utvidet form nå under koronakrisa, som er samtidig med krisene i realøkonomi og klima.

At Solberg-regjeringen bruker masse

penger, og at bedriftseierne roper på staten, betyr ikke at de er enige i statens rolle i sosialdemokratisk forstand.

Det er ingen sosialdemokratisk dyd å bruke mange penger! Tvert imot. Om vi skal snakke om en sosialdemokratisk stat må vi snakke om å styre markeder og stille krav til aktørene til gode for fellesskapet, ansatte og framtida. Dette har ikke skjedd under koronakrisa.

Kriser og unntakstilstand gir økt spillerom

for dem som vil utnytte kaos og frykt for å oppnå egen gevinst, personlig, økonomisk og politisk. Den kanadiske journalisten Naomi Klein har beskrevet eksempler fra kuppet i Chile i 1973 fram til finanskollapsen 2007 i boka og dokumentaren Sjøkkdoktrinen. Der viser hun hvordan økonomiske og politiske interesser bruker krisesituasjoner til å omforme samfunn i en markedsbasert, markedsliberal retning, privatisere fellesverdier og svekke arbeidere og de fattigste i samfunnene som krisa rammer.

Under kriser tilsløres klassemotsetninger, vi er «alle i samme båt». Men i spillerommet under krisa kan tiltak som introduseres som felles løft eller dugnad, føre til svekkelse av rettigheter og en ny normaltilstand. Dermed blir fellesskap som ellers har til oppgave å balansere ressurser og makt i vårt samfunn også svekket. Det er en slik interessekamp vi nå har sett i skjæringsfeltet mellom Solberg-regjeringen og Stortinget – en overtredelse klassepolitikk. Gjenoppretting vil kreve nye politiske kamper.

Krisetiltak og hastevedtak vår 2020 har vært helt i tråd med markedsreformer, som de siste 50 årene har skeivfordelt makt i samfunnet: mellom arbeid og kapital, fellesskapet og kapital, og senter-periferi.

Finanskapitalens interesser for å øke avkastning favoriseres. Denne interessekampen retter seg inn mot å utvide markeder, la markedene styre og å liberalisere økonomier nasjonalt og globalt.

Markedsrettingen har fulgt seks hovedstrategier:

1. Geografisk – gjennom frikonkurransopolitikk og markedsadgang i utviklingsland, og det som i EU kalles «de fire frihetene». I Frihandelsavtalene og WTO råder beste-vilkårsprinsippet. Alle begrenser muligheter for konsesjonskrav, arbeidslivspolitik og arbeiderkamp.
2. Gjøre alt til marked – inkludert offentlige tjenester og naturlige monopoler som strømmett, drikkevann, telenett og jernbane.
3. Privatisere allmenningene – som vann, fiskekvoter, klimakvoter, ressurser og natur. Gi patentmonopoler på medisin, gener, digital- og klimateknologi
4. Deregulere finansmarkedene slik at ugjennomsiktige, spekulative finansprodukter og eiendomsspekulasjon fortsatt kan øke i en stadig større spekulasjonsboble.
5. Presse lønninger og arbeiderrettigheter både gjennom å svekke arbeidsmiljølovgivning, liberalisere kapitalflyt, og arbeidsmigrasjon.
6. Digital økonomi og datainnsamling – ved å hindre at stater regulerer og utøver digital sjølvråderett (siden 1998)

Siden mars 2020 er det gitt omfattende frislipp innen alle seks, fulgt av statlige milliarder.

Det kan være nyttig å sammenligne dagens økonomiske krise med finanskollapsen i 2008. Den gangen var det grunnleggende en kollaps i et finanssystem som hadde blåst opp med spekulasjon, derivater og lånefinansiert forbruk og eiendomsverdier. Dette var en kollaps i et kassasystem av oppblåste verdier og med børsras, valutakollaps og konkurser i banksystemet.

Under finanskollapsen i 2008 befestet den samme sektoren som hadde skapt krisen sin makt over våre samfunn, banker ble reddet ved at gjeld ble nasjonalisert. Mens banker gikk over ende og folks konti ble stengt, var den første responsen fra Det internasjonale Pengefondet (IMF) og lederne i de største økonomiene (den gangen G7) å redde de største bankene. De var blitt «for store til å feile». Mindre banker kunne stene la gå konkurs – inkludert disse bankenes kundekonti.

Nesten alle Parlament endret selvfølgelig forslagene som kom fra markedsregjeringer, slik at alle bankkunder i et land ble behandlet likt. Eller mer likt. Likevel førte finanskollapsen til en omfattende omfordeling av verdier og makt. Det skyldtes at mange stater i krisens kaos, ble tvunget til å nasjonalisere privat gjeld. Land som i etterkant er dypt forgjeldet, som Hellas,

Spania og Italia ble tvunget til å kutte offentlig sektor og privatisere alt.

Norge hadde også da økonomiske muskler og vett til å redde realøkonomien, og hadde virkemidler å bygge på fra bankkrisen i 1986. Men lite ble finansnæringen regulert i etterkant, og det var ideologisk umulig å legge vekt på å skille mellom realøkonomien og finansøkonomien.

Krisen under koronaen er grunnleggende ulik finanskollapsen. Koronakrisen er en krise for realøkonomien – produksjon av varer og tjenester. Riktignok skjedde det tre tydelige signal på en ny finanskrisen som allerede var i gang før koronautbruddet tok til forsterket av handelskrigen mellom Kina og USA:

1. Børsene stupte – altså kapitalens forventninger om inntjening og vekst, noe som førte til massivt utsalg,
2. Valutakursene endret seg dramatisk – blant annet stupte den norske kronen i verdi antakelig fordi valutaspekulanter ønsket seg mer sikkerhet i større valutaer som USD og Euro
3. Oljeprisen stuper – som delvis kan være knyttet til overproduksjon i Midtøsten men kanskje først og fremst en forventning om at realøkonomien kan skrumpe inn.

Alle disse tre signaler fikk mye oppmerksomhet før mars 2020, da var de såkalt konjunkturkriser. Så gikk de mer under den offentlige radaen. Men krisetiltakene for finans, eiendom og petroleumsnæringen er tilpasset disse næringers behov.

Verktøykassa til Solberg-regjeringen er begrenset til markedsliberalistisk politikk. Det samme er Granavolden-plattformen som den styrer på. Krisepakken og forslag til Koronalov bærer preg av hvilke klasseinteresser regjeringen ivaretar. Derfor var lederskapet som opposisjonen i Stortinget og årvåkenheten til LO helt avgjørende. Det gjelder spesielt at Stortinget 21.3.20 snudde regjeringens fullmaktslov – Koronaloven og tok kontroll. Men det var langt fra nok.

Makt og ressurser har styrket seg i den klassekamp som en borgerlig regjering og sterke økonomiske krefter aldri lar hvile. For eksempel:

- Solberg-regjeringens første krisepakke for å redde bedriftene svekket grunnleggende arbeidsfolks rettigheter og inntekter ved at permitterte arbeidere som ikke kan ha hjemmekontor skulle miste nesten 40 % av sin inntekt, mens bedriftseierne skulle få hjelp. Ikke noen dugnad men en regning sendt til permitterte arbeidere, og en favorisering av permisjon fram for produksjon. Mange tusen har fortsatt ikke fått pengene sine i et NAV ridd av mistillitsstyring overfor innbyggerne. LO og opposisjonen i Stortinget som fikk moderert permitteringsreglene.
- Finansnæringen fikk full tillit. Finanstilsynet advarte mot at bankene skal få redusere kapitalbufferen fra 2.5 % til 1 % (et krav etter finanskollapsen i 2008, som banknæringen har lobbet for å fjerne helt siden), fordi det bare kunne føre til at eierne tar ut verdiene i utbytte. Finansminister Sanner svarte «Jeg har tillit til at bankene gjør det de kan for å bidra når vi nå har senket kapitalkravene» og «jeg legger til grunn at bankene er restriktive med utbyttebetalinger og bonuser i den økonomiske situasjonen vi er i nå» [Klassekampen 16.3]. Stortingets flertall fulgte regjeringens anbefaling ved å ikke stille krav.
- Det ble ikke krevd at bankene skulle følge Sentralbankens rentenedgang, Stortinget «ber bankene kjøpe seg», med å innføre rentekutt [NTB 21.3.], fram for å stille krav. Inkassobranchen er foreløpig ►

lite nevnt. Husleieregulering er ikke innført, tross i at det er en av de viktigste utgifter for både virksomheter og folk. Energiselskapene er ikke avkrevd å bidra til dugnaden. Telesektoren og plattformleverandørene som nå skyter til værs med omfattende hjemmekontor og videomøter er ikke prisregulerte.

- Nasjonalt cybersikkerhetssenter (NCSC) oppfordrer til økt årvåkenhet og bevisstgjøring rundt IKT-sikkerheten, særlig knyttet til midlertidige hjemmekontorløsninger. Men statlig regulering for å sikre at våre data i denne tiden ikke brukes til markedsløsninger som siden kan få like mye kontroll over økonomien og samfunnet som finansnæringen fikk under finanskollapsen.
- Den politiske ideologi er fortsatt at alt er handel, grenseløs handel og at markedet leverer «just in time», alt annet er proteksjonisme og nasjonalisme. Manglende beredskap og sikkerhet innen matpro-

duksjon, medisintilgang, varsko fra helsepersonell om få senge- og intensivplasser på sykehusfor ikke å glemme klimakrisen har ikke endret på den politiske debatten om produksjonssystemene.

Resultatet er at kapital samles hos stadig færre eiere og forsterker ustabiliteten og skjevfordelingen i samfunnet. En krisehåndtering som ikke iverksetter reguleringer og krav og skattlegging av de sektorer som nå tjener på krisen, er som sjokkterapi. Da vil deres makt befeste seg på bekostning av demokratiet og det samfunnet vi vil skape.

Veikart for Norge de neste ti åra som arbeidsgiverforeningen NHO la fram mandag 31. august 2020 viser offensiven. Velferdskutt, svekket stillingsvern og omfattende privatisering av helsetjenester er bare noen av forslagene som vi kan forvente i framtida.

NHO ønsker blant annet følgende:

- Kutte i velferdsgoder.
- Åpne for flere midlertidige ansettelser og gjøre prøvetida mer reell.
- Sette offentlig sektor på kraftig slankekur. Økt privatisering, ikke minst i helsesektoren.
- Bruke Nye veier som mal for reformer på andre områder.
- Senke øvre aldersgrense i arbeidsmiljøloven fra 72 til 70 år og fjerne muligheten til bedriftsinterne aldersgrenser.
- Fullføre kommunereformen og andre reformer.

- Jeg skjønner at dette kan oppfattes som kontroversielt. Men jeg ønsker ikke bråk. Det er ikke slik ment. Vi ønsker å løfte en bred debatt, sa NHOs administrerende direktør

Ole Erik Almlid til Børsen (30.8.20). At NHO legger opp til en smilende og lite bråkete samtale om disse forslag, sier noe om offensiven.

Også Høyre legger opp til å fortsette og skyve på makt og velstand. - Dette er et program som bærer preg av at vi er fornøyd med det vi har satt i gang. Jeg har så tro på dette at jeg tror mer enn noen gang at fire nye år med Erna Solberg er fullt ut mulig, sa Distrikts- og digitaliseringsminister Linda Hofstad Helleland fast da hun presenterte Høyres ferske utkast til nytt partiprogram 7. september 2020 [Klassekampen 8.9.20] Blant tiltakene er:

- 15 milliarder i nye skattekutt
- Bruke Oljefondet for å senke skattene
- Nedsalg i statlige selskaper
- Vurdere oppmykning av arbeidsmiljøloven
- Videreføre ABE-reformen
- Mer konkurranseutsetting
- Vurdere nye trygdekutt

I oppgjørene, fra jordbruksoppgjøret vår 2020 til høsten, og i de forsinkete lønns- og tarifforhandlinger, fortsetter en politikk som forsterker skjevfordelingen og svekker arbeidets og arbeidernes makt. Dugnadsbegrepet misbrukes fortsatt. Krisepakker støtter ikke kommunene, kommunal velferd, kommunale koronatiltak til helse, omsorg og undervisning. Lokaldemokratiet strupes mens regjeringen og toppen av næringslivsaktørene stråler av handlekraft og velstand.

Nå er det tid for en levende debatt og politisk kamp om statlig og innlands kapasitet innen medisinproduksjon, flytransport, verneutstyr, beredskapslagre innen korn, medisin og økt matproduksjon på egne ressurser. I Spania nasjonaliserte regjeringen private sykehus, for å kunne håndtere krisen. Spørsmål om sengeplasser og intensivplasser på sykehus går fra å planlegge for nesten fullt belegg, til å synliggjøre at fullt belegg i vanlige tider, betyr kollaps i krisetider.

For første gang på flere tiår innrømmet nesten alle at en sterk velferdsstat og ster-

ke og ansvarlige fagorganisasjoner var gull i krisetider.

Realøkonomien diskutert åpent. Plutselig ble produksjon av varer og tjenester og behovene til folk og fellesskap i fokus. Det ble en kort stund klart hvilke arbeidere og sektorer som er de viktigste, helsearbeidere, renholdere, renovasjonsarbeidere, butikkansatte, sjåffører, ansatte i kollektivbransjen, lærere, vektere, matprodusenter.... Mange kvinnedominerte yrker. Dette er ansatte som er langt fra å ligge på toppen av dagens lønnsstiger.

Det er nå det er grunnlag for å endre fordelingen av de skapte verdiene. Det er også grunnlag for å tenke nytt om sosial trygghet - systemet med mistillit til arbeidsfolk, arbeidslinja og arbeidsavklaringspenger er modent for utskifting. Krisen viser oss at folk har omsorg for de svakeste og alle som kan ønske å bidra det de kan - uten at det er gjort fattige først.

Mindre virksomheter har vist seg at de kan snu seg rundt - bruke ansattes kompetanse til å tenke nytt. Seilprodusent som syr verneutstyr; Spritprodusent som lager antibac; resaturanter som kjøpte inn utstyr til å pakke maten i enkelt- og familiepakninger. Hadde regjeringen tenkt lønnsstøtte, slik den danske regjering gjorde hadde vi kanskje hatt færre permitterte og arbeidsledige i dag. Fram for bare å liberalisere permisjonsordningene kunne det bidratt til mindre usikkerhet og mer optimisme, og ikke minst at arbeidere og medbestemmelse på nytt kan ses på som en ressurs, ikke bare en utgift.

Vi trenger kamp for reguleringer av bankene, eiendomsutleiende, inkassoselskap, energiselskap og IKT- og plattformleverandørene - det er ingen direkte sammenheng for arbeidere og produsenter, men alle rammes av usikkerhet om ikke finans- og eiendomsspekulasjon reguleres.

Krisen i realøkonomien vil kreve at det på nytt satses politikk og kapital som etter 2. verdenskrig. Mange virksomheter vil kanskje ikke starte opp igjen på den andre siden. Derfor bør vi legge til rette for en «New deal» - en «New green deal». Under depresjonen var det fagbevegelse som sto i front for å få det til. Det må vi gjøre på nytt.

Det er allerede gjort mye kartleggingsarbeid for å identifisere hvor ny og gammel

virksomhet kan bidra positivt til å løse klimakrisen med mange produksjons- og tjenestoområder, som kan skape nye arbeidsplasser. Til og med lav kronekurs kan bidra til at vi lærer oss å reparere fram for å kjøpe nytt.

Et faktum er imidlertid at et omfordelende og solidarisk velferdssystem, der sentrale samfunnsområder drives i offentlig regi er det som kan skape trygghet i krise. Kanskje vi hadde glemt det en stund, der vi trodde at det var olja som leverte og at hvem som helst kan eie og drive. Nå vet vi kanskje at når det gjelder å levere i en krisesituasjon - og når livet er vanskelig, da er det fellesskapet med folkevalgt styring av ansvar som står sterkest.

Artikler og debatter innen alle disse felt har vist oss hvor det finnes engasjerte og kunnskapsrike mennesker og miljøer som kan være del av en ny alliansebygging.

Vi må ta tilbake forvaltning over naturen og naturressurser. Vi må bygge kriseberedskap og produksjonskapasitet basert på våre behov og fortrinn og framtidens behov. Utvikling av medisin skal tilhøre et globalt fellesskap. Velferd må løses i førstelinja uten profittaktører, og med tillit til at ansatte rapporterer avvik så tjenestene blir så gode som ressurser og kunnskap gir rom for. Vi må dele arbeid. Det trengs politikk for digital sjølvråderett uten overvåkingsregimer. Finansnæringen, skatteparadis og eiendomsmarkedet må reguleres og skattlegges, blant annet slik at boliger og offentlige bygg og tjenester ikke skal være spekulasjonsobjekt. Dette er eksempel på tiltak for fellesskap, fordeling, arbeid og fremtid.

Vi må ta tilbake bit for bit - men ikke tenke smått. Det trengs opprydding og ny kurs, og folkebevegelser som velger partier som tør å styre. Vi må fordele arbeidet, støtte hverandre og gjøre hverandre sterke.

